

بسم الله الرحمن الرحيم

شنبه ۲۴ آذرماه ۱۴۰۳، نشست هفتم فقه سیاسی، مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام، مسئله پانزدهم، نظارت بر قدرت سیاسی و نظارت بر مردم.

روش شناسی فقه سیاسی

در فقه سیاسی گاهی ادله‌ای واضح وجود دارد، مانند جایگاه رأی مردم در نظام سیاسی اسلام، که در گذشته بدان پرداخته شده است. اما گاهی ادله روشن و واضح نیست، مانند بحث حقوق متقابل حاکمیت و مردم که لازم است با تجمیع ظنون به قراری رسید. به عنوان مثال حضرت زهرا(س) در بخشی از خطبه فدکیه - که سنداً معتبر و پذیرفته شده است - به فلسفه احکام می‌پردازد و بیست و سه نهاد را مطرح می‌کند. از منظر فقه متداول [سنتی و فردی] آنچه در کلام حضرت صدیقه(س) مطرح شده، حکمت احکام دانسته می‌شود، نه علت آن. بر اساس نظر مشهور فلسفه و حکمت احکام نه موجب آمدن حکم می‌شود و نه موجب برداشته شدن آن می‌شود. اما بر اساس فقه سیاسی و استنباط احکام برای نظام حکومت، نمی‌شود فلسفه احکام را نادیده گرفت؛ چراکه یکی از فلسفه‌های حکومت، تحقق بخشی به شریعت است و این مطلب بدون توجه به فلسفه احکام ممکن نیست؛ لذا بر فقیه نیز لازم است در استنباط احکام فقه سیاسی، اجتماعی و نظام، فلسفه احکام را نیز لحاظ نماید.

به عنوان نمونه قرآن می‌فرماید: «مَا آفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ»^۱. بر اساس آیه شریفه فوق لازم است سرمایه‌ها در میان مردم بچرخد و در انحصار عده‌ای معدود نباشد. ممکن است برخی ادعا کنند این مطلب فلسفه احکام است، اما زمانی که این مسئله در فقه نظام مطرح می‌شود، ممکن است گفته شود نقش علت حکم را دارد.

^۱ قرآن کریم، سوره حشر، آیه ۷.

نظارت بر قدرت سیاسی و نظارت بر مردم

مسئله پانزدهم مربوط به نظارت بر قدرت سیاسی و نظارت بر مردم است. طبق اصل اولی، دخالت حاکمیت در حریم خصوصی مردم حرام است، اما از سویی دیگر وظیفه حاکمیت تأمین امنیت مردم در برابر دزد و مواد مخدر و ... است. در تزامن مذکور میان آزادی و امنیت باید استنباط نمود. یکی از سنجه‌ها در تزامات شرع است، مانند دلیل نقلی که می‌گوید نماز را به خاطر پرداخت دین باطل کن. اما در بسیاری از موارد دلیل نقلی وجود ندارد و لازم است از ملاک عقل در استنباط استفاده شود.